

เรื่องเก่า ไม่เล่ามันจะลืม! (2)

เพชรนิวาส์ฉบับที่แล้ว ดิฉันได้ฝากคำถามไว้ถึงที่มาของ ถ้อยคำสำนวนบนพัดตาลปัตรสวดศพ ของพระ 4 รูป ที่นั่งเรียงกันหน้าโลงศพ โดยพระแต่ละรูปต่างถือพัดตาลปัตรจารึกข้อความเรียงตามลำดับว่า **“ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น”** อันคุ้น ๆ ชิน ๆ ตาอย่างยั้งนั้น มาจากไหน มาจากใคร

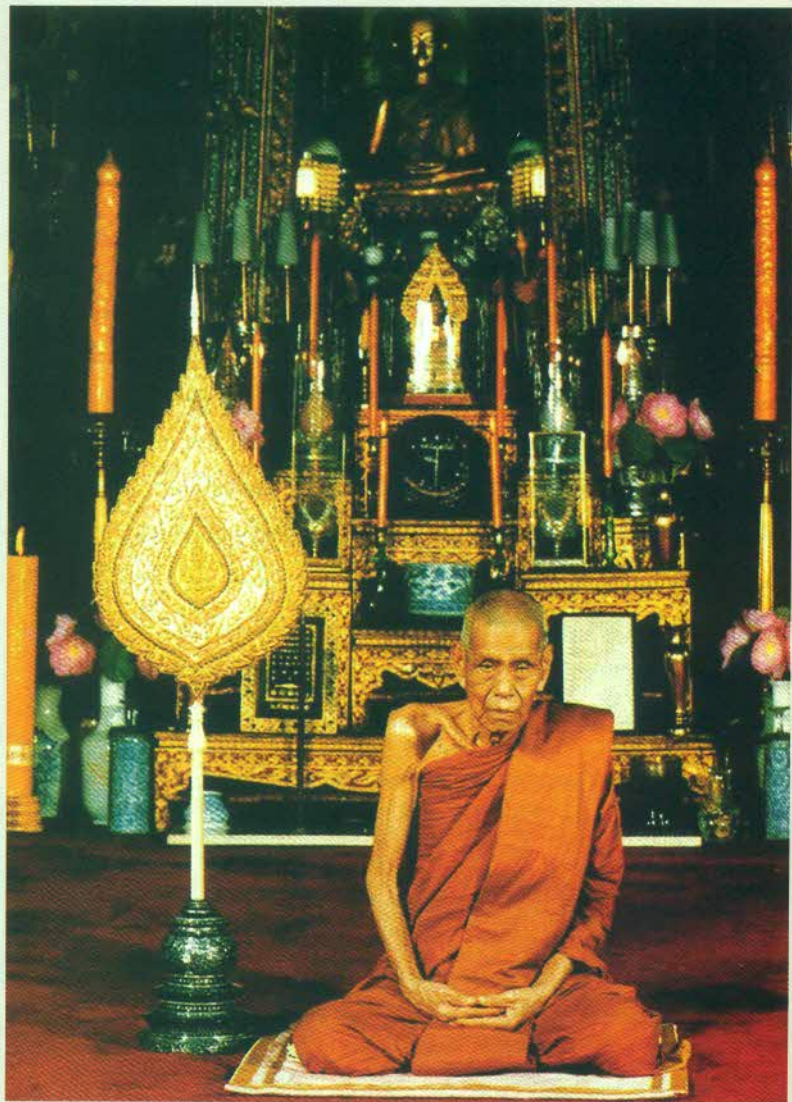
ย่ำค่ำของวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 เมื่อดิฉันได้มีโอกาสนั่งคุยกับพ่อ อ.ล้อม เพ็งแก้วอย่างยืดเยื้อเลยได้ความรู้ในเรื่องนี้ว่า ประมาณปี พ.ศ. 2539 ครั้งที่พ่อวชนเณรอุทิศกุศลให้กับย่านวล เพ็งแก้วที่สิ้นชีวิต ก่อนบวชพ่อได้ไปนั่งสนทนาธรรมกับพระธรรมรัตนดิลก ท่านมหาบุญธรรมเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุเมืองเพชรและเป็นเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรีในชว่งนั้น เมื่อได้พูดคุยกันในเรื่องของคนตาย พระมหาบุญธรรมเปรยถึงชว่งตั้งเตียงสวดศพ อันหมายถึง 1 เตียงจะมีอาสนะให้สงฆ์ 4 รูปนั่งเรียงกันไปเพื่อสวดศพ สงฆ์แต่ละรูปจะถือพัดตาลปัตรเฉพาะตน แต่ละพัดตาลปัตรมักนิยมปักข้อความ **“ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น”** พระมหาบุญธรรมถามพ่อว่า **“อาจารย์รู้ไหม ใครว่าสำนวนนี้ขึ้นเป็นคนแรกสำนวนนี้มีที่มาอย่างไร”**

คุณพ่อดิฉันตอบพระมหาบุญธรรมว่า **“ไม่ทราบ”** พระมหาบุญธรรมจึงขยายความให้พ่อฟังว่า สำนวนนี้เป็นคำเทศน์ของเจ้าคุณวัดโสม (วัดโสมนัสราชวรวิหาร) ที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นพระนักเทศน์รุ่นก่อนท่านหลายปี เจ้าคุณวัดโสมเทศน์สำนวนคล้องจองนี้ออกมา คนได้ฟังตื่นเต้นจับใจ ชอบกันมากเลยเอาไปปักไว้บนพัดตาลปัตรสวดศพ เพราะเห็นว่ามีความหมายดีเหมาะกับงานศพด้วย ตัวท่านมหาบุญธรรมยังเคยนำคำคล้องจองสำนวนนี้มาเทศน์ด้วย ก่อนที่จะไปแพร่หลายปักกันอยู่บนพัดตาลปัตร

ฟังแล้วพ่อก็ถามพระมหาบุญธรรมว่า ตั้งแต่สร้างวัดโสมฯ มาในสมัยรัชกาลที่ 4 เจ้าคุณวัดโสมมีหลายรูป เป็นเจ้าคุณองค์ไหนล่ะ

พระมหาบุญธรรมตอบมาว่า **“อ้อ เจ้าคุณจับ ท่านเป็นคนใต้เหมือนอาจารย์ด้วยนี่”**

คำบอกเล่าจากพระมหาบุญธรรมที่พ่อได้ฟังมานี้ เป็นเค้าลางให้ดิฉันได้พยายามไปสืบค้นต่อ เพราะมันใจว่า อ.ล้อม พ่อดิฉันความจำแม่นยำมาก แทบไม่เคยผิดพลาด ข้อมูลต้นเค้าที่ได้มามีเพียงแค่ **“เจ้าคุณจับ เจ้าอาวาสวัดโสมนัส คนใต้”** หันซ้ายขวาไม่รู้จะไปสืบค้นทางไหน นึกได้ว่า น่าจะพึ่งพาได้มากที่สุดยุคนี้ก็คือถาม **“อาฏา”**

■ สมเด็จพระวันรัต (จับ ฐิตธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดโสมนัสราชวรวิหาร ที่ท่านมหาบุญธรรมให้ข้อมูลว่าเป็นคนแรกผู้เทศน์สำนวน **“ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น”** อันจับใจคนฟังอย่างยิ่ง

เปิดตาฏา google แวะเดียวก็รู้เรื่อง ได้เรื่อง เพราะเจ้าอาวาสวัดโสม มีชื่อ เจ้าคุณจับอยู่จริง ๆ พ่อจำได้แม่นมาก ทั้งที่คุยกับพระมหาบุญธรรม 20 กว่าปีเข้าไปแล้ว

เจ้าคุณจับที่พระมหาบุญธรรมกล่าวถึง ว่าเป็นคนแรกที่เทศน์สำนวน **“ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น”** นี้ท่านคือ สมเด็จพระวันรัต (จับ ฐิตธมฺโม, 20 กุมภาพันธ์ 2449-17 กุมภาพันธ์ 2539) ท่านเป็นเจ้าอาวาสลำดับที่ 6 ของวัดโสมนัสราชวรวิหาร มีนามเดิมว่า **จับ สุนทรมาศ** บ้านเดิมอยู่ที่ ต.ตะเคียน อ.ระโนด จ.สงขลา ท่านเป็นคนใต้เหมือนพ่อดิฉัน ดังที่พระมหาบุญธรรมบอกไว้ และพ่อจำได้ยาวนานมาถึงบัดนี้ และเรื่องน่าอัศจรรย์ก็คือ ในวันที่ดิฉันนั่งสนทนาเรื่องสำนวน **“ไปไม่กลับ”** ของเจ้าคุณจับ กับพ่อ เป็นหัวค่ำของวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 ซึ่งตรงกับวันสิ้นอายุของเจ้าคุณจับครบรอบ 33 ปีพอดี !

เรื่องบังเอิญไม่มีในโลก นี่คงถึงเวลาที่จะได้รู้ถึงที่มาที่ไปของสำนวน **ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น** นี้ด้วย

■ ตาลปัตร ปีกลายตัวอักษรสำนวน “ไปไม่กลับ กลับไม่ตื่น ฝันไม่ฝัน หนีไม่พ้น” ซึ่งยังคงความนิยมอย่างยิ่งในงานศพตั้งแต่หลังช่วงปี พ.ศ. 2500 มาจนถึงปัจจุบัน

กระมัง เหตุต่าง ๆ จึงมาประชุมให้คำตอบพร้อมกัน ในวันครบรอบวันสิ้นอายุของเจ้าคุณจับอย่างพอดีพอดี!

และเนื่องด้วยดิฉันเป็นคนประเภท กัดไม่ปล่อย คันขมูลอะไรแล้วต้องหาต้นรากให้ถึงที่สุด หันซ้ายขวายังไม่แลแล้วมืออะไรค้างใจตึง ๆ จึงพยายามหาเบอร์โทรศัพท์พระสาสนโสภณ (พิจิตร จิตฺตวนฺโณ) เจ้าอาวาสวัดโสมฯ ยุคปัจจุบัน ซึ่งดำรงตำแหน่งต่อจากเจ้าคุณจับ เพื่อติดต่อสอบถามเรื่องสำนวนไปไม่กลับของเจ้าคุณจับ ว่าท่านเจ้าคุณพิจิตรพอทราบบ้างไหมว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร

เจ้าคุณพิจิตรนี้ท่านเกิดปี พ.ศ. 2479 ปีเดียวกับ อ.ล้อม พอดีดิฉัน พี่เนติของพี่ท่านเป็นคนบ้านพังงา อ.สทิงพระ จ.สงขลา เป็นคนได้เหมือนเจ้าคุณจับ ท่านแต่งหนังสือทางพุทธศาสนาไว้มากมาย ดิฉันได้โทรศัพท์ไปสนทนากับท่านโดยตรง ถามท่านเรื่องสำนวนไปไม่กลับนี้ ว่าท่านพอทราบมาก่อนไหม ว่าผู้กล่าวไว้เป็นคนแรกคือเจ้าคุณจับ เจ้าอาวาสวัดโสมฯ องค์ก่อน

ท่านเจ้าคุณพิจิตรสนทนากับดิฉันด้วยเมตตายิ่ง ท่านบอกว่า ท่านไม่เคยทราบเรื่องนี้เลย ดิฉันจึงแจ้งท่านว่า พอดีดิฉันฟังมาจากพระมหาบุญรวม เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นพระนักเทศน์รุ่นหลังเจ้าคุณจับ

เรื่องที่มาที่ไปของสำนวนสุดนิยม สุดฮิตในงานศพ “ไปไม่กลับ กลับไม่ตื่น ฝันไม่ฝัน หนีไม่พ้น” ดังที่พระมหาบุญรวมรู้มา และนำมาบอกกล่าวให้พ่อดิฉันฟัง ซึ่งพ่อดิฉันจำได้แม่น ๆ ยาวนานตั้งแต่ 20 กว่าปีก่อน จึงขอจดจารไว้ในที่นี้ เพื่อสืบอายุเรื่องเล่านี้ ให้ยาวนานต่อไป

ยังมีเรื่องเก่าไม่เล่ามันจะลืมอีกสองเรื่อง ที่พ่อเล่าให้ดิฉันฟังถึงรัชกาลที่ 4 กับพระพุทธรูปเมืองเพชร และเรื่องของธรรมจักรหินสมัยทวารวดี อายุพันกว่าปีที่ปัจจุบันอยู่ในวิหารหลวงพ่อดิศัยสิทธิ์

วัดมหาธาตุ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ช่วงรัชกาลที่ 4 บวชเป็นพระภิกษุท่านได้จารึกมายังเมืองเพชรบุรี และได้พบพระพุทธรูปในวัดร้าง 2 องค์ องค์หนึ่งคือหลวงพ่อดิศัยสิทธิ์ถือตาลปัตร ท่านได้นำไปไว้ที่วัดมหาธาตุ คนเมืองเพชรนับถือศรัทธากันมากปิดทองจนหนาปีกไปทั้งองค์ มาจนบัดนี้ อีกองค์นั้นเป็นพระเนื้อสำริดนำไปไว้ที่วัดพระทรงช้างเพชรบุรีได้ซ่อมบุชาพอกปูนข้างนอก พระพุทธรูปองค์นี้ครูเฉลิม พึ่งแดงเคยเห็นองค์จริงเนื้อสำริดข้างใน เพราะครูเฉลิมเป็นคนซ่อมพระองค์นี้ในยุคหลัง เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา

ส่วนธรรมจักรหินสมัยทวารวดีในวิหารวัดมหาธาตุนี้ก็มีเรื่องเล่าสุดแสนคลาสสิกอันบ่งชี้ถึงปัญญาเฉียบแหลมของหลวงพ่อดิศัยสิทธิ์ วัดเพชรพลี (ชื่อเดิมคือวัดพระปรี) กำกับมาด้วย ซึ่งพ่อดิฉันเคยได้รับฟังมาจากคุณตวง จิตพะวง ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานของวัดเพชรพลีเล่าไว้เมื่อหลายปีก่อน

หลวงพ่อดิศัยสิทธิ์เป็นเจ้าอาวาสวัดเพชรพลีในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2433-2489 คุณพ่อดิฉันบอกว่า หลวงพ่อดิศัยสิทธิ์

■ ธรรมจักรสมัยทวารวดีจากวัดสามพิหาร (ร้าง) ที่หลวงพ่อดิศัยสิทธิ์ไปเก็บมาจากดินบนได้นานคนเมืองเพชรและใช้ปฏิภาณไหวพริบอันน่าเคารพยิ่ง ทำให้สามารถรักษาธรรมจักรสูงค่านี้ไว้ให้คงอยู่คู่เมืองเพชรบุรีมาจนถึงปัจจุบัน

■ หลวงพ่อดิศัยสิทธิ์ วัดเพชรพลี ภิกษุผู้มีไหวพริบปฏิภาณเป็นเลิศ สามารถรักษาธรรมจักรหินยุคทวารวดี ไว้ให้ลูกหลานชาวเพชรบุรีได้กราบสักการบูชามาจนปัจจุบัน (ภาพนี้ถ่ายไว้เมื่อราว พ.ศ. 2480 จากหนังสือ สมุดภาพพระคณาจารย์จังหวัดเพชรบุรี คุณรัตนะ พุ่มพวง (ตำรวจ เพชรบุรี) เรียบเรียง)

■ หลวงพ่อชิต อดีตเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ผู้นำธรรมจักรสมัยทวารวดี จากหลวงพ่อกวาดวัดเพชรพลี มาไว้ที่วัดมหาธาตุ และรักษาสัญญาไม่นำไปให้ใครต่อ จนทำให้ธรรมจักรศักดิ์สิทธิ์แผ่นนี้อยู่คู่เมืองเพชรมาจนปัจจุบัน (ภาพจากหนังสือ สมโภชวัดมหาธาตุวชิหาร จ.เพชรบุรี ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครบ 500 ปี)

■ พระภิกษุเฟื่องมอญ-ปลงอสุภกรรมฐานชาคศพ จิตรกรรมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในโบสถ์วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร

■ เปรตคนชอบเล่นพนันชนไก่ จิตรกรรมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในโบสถ์วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร

น่าจะเป็นพระภิกษุรูปแรกของเมืองเพชรที่รวบรวมวัตถุโบราณของเมืองเพชรบุรีเอาไว้ สำหรับเรื่องของธรรมจักรหินทรายสมัยทวารวดีนี้ แต่เดิมนั้นหลวงพ่อกวาดได้รับนิมนต์ไปยังบ้านชาวบ้านที่สร้างอยู่แถววัดสามพิหาร วัดร้างเมืองเพชรที่อยู่ระหว่างวัดสนามพราหมณ์และวัดเพชรพลี

ก่อนที่หลวงพ่อกวาดจะขึ้นเรือน ท่านได้ไปล้างเท้าที่ตึนบันไดเรือน ขณะถูดินล้างคราบดินบนแผ่นหินทรายไว้ถูดิน ท่านได้ก้มดูรอยสลักบนแผ่นหินกลม ๆ ที่ชาวบ้านใช้ถูดินกันมายาวนาน มองไปมองมา ก็พบว่า อ้าวหินแผ่นนี้คือธรรมจักรสลักกมลไว้งดงาม แต่ชาวบ้านไม่รู้ ดันเอามาใช้ประโยชน์เป็นที่รองดิน ถูดินให้สะอาดจากคราบดินโคลนที่ย่ำดินเปเล่มา

■ สภาพชีวิตดั้งเดิมจะเห็นศพชาวบ้านไทย ถูกหมาลากไล่ปล้นเรี่ยราดอยู่ในป่าช้า จิตรกรรมจากวัดโบสถ์ จ.อุทัยธานี

ตามคันทา หลวงพ่อกวาดจึงนำธรรมจักรหินทรายแดงแผ่นนี้กลับมาไว้บูชาที่วัดเพชรพลี

ผืนดินที่ธรรมจักรทวารวดีเคยจมฝังอยู่จนชาวบ้านลากเอามาทำหินถูดินนี้ เดิมเป็นวัดชื่อวัดสามพิหาร แต่ร้างไปนานแล้วนั้น พ่อติฉินตั้งข้อสังเกตว่า ชื่อสามพิหาร ที่อยู่ข้างเสาชิงช้า โบสถ์พราหมณ์ วัดสนามพราหมณ์ของเมืองเพชร อาจหมายถึงเขตเทวสถานมีวิหาร 3 หลัง ที่แต่ละหลังใช้ประดิษฐานพระอิศวร พระพิฆเนศวร พระนารายณ์ เพราะวัดสามพิหารอยู่ใกล้กับเสาชิงช้าวัดเพชรพลี เหมือนดังเช่นเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ที่อยู่ใกล้เสาชิงช้า ในกรุงเทพฯ ที่มี 3 วิหารไว้ประดิษฐานรูปเคารพเทวะของศาสนาพราหมณ์ และยังรุ่งเรืองมาจนปัจจุบัน แต่ของเพชรบุรีบ้านเราร้างรกรากหายเทพในศาสนาพราหมณ์ เหลือเพียงชื่อนาม เป็นเค้าเงาะบ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาครั้งวันวาน

อันนี้เป็นข้อสังเกตที่พ่อเฟื่องกล่าวให้ฟัง แต่เรื่องของธรรมจักรกับหลวงพ่อกวาดยังมีรายละเอียดต่อไปอีกว่า ครั้นหลวงพ่อกวาดนำธรรมจักรหินทรายที่เคยถูกชาวบ้านใช้เหยียบถูดินด้วยความไม่รู้มาไว้ที่วัดเพชรพลีแล้ว จากนั้นไม่นาน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้เสด็จมาเมืองเพชรบุรี ได้เห็นธรรมจักรงามแผ่นนี้ก็ชอบใจ จึงเอ่ยปากขอหลวงพ่อกวาดเพื่อนำไปไว้ที่กรุงเทพฯ

หลวงพ่อกวาดไม่ยอมให้

■ ภิกษุสาวตล้าตริกรีนในงานศพ จิตรกรรมจากสมุดไทยชาว วัดปากคลอง จ.เพชรบุรี

■ อ.ล้อม เพ็งแก้ว และน้องรัก พี่ปอง-พี่แก้ว (คุณรังสิต-คุณกัญญา จงมานสิทธิ์) กับชาวนาเมืองเพชร ในวันลงสำรวจพื้นที่แถบเขาตาจีน ห้วยเศรษฐี จ.เพชรบุรี

หลังจากนั้นไม่นานพระสุวรรณมณี (หลวงพ่อดิต) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุก็ได้มาพบหลวงพ่อดิต และเอ่ยปากขอธรรมจักรแผ่นนี้ หลวงพ่อดิตท่านรู้แหว ว่ากรมพระยาดำรงฯ คงให้หลวงพ่อดิตมาขอไปแน่ ท่านจึงแก้ผ้า ด้วยคำตอบว่ายินตียกให้ แต่ท่านได้บอกกำกับให้หลวงพ่อดิตรับปากเป็นมั่นเหมาะว่า เมื่อรับธรรมจักรแผ่นนี้ไปแล้ว ห้ามหลวงพ่อดิตเอาไปยกให้ใครต่ออีกละ!

บ้านเราอย่างสง่าผ่าเผย มาจนถึงปัจจุบัน!

เรื่องเก่าที่ดิฉันสืบค้นฟังมาจากพ่อนี้ เริ่มต้นที่โบราณสถานทุ่งเศรษฐียุคทวารวดี ที่บ้านนาโยง อ.ชะอำ เล่าไกลไปถึงที่มาของสำนวน **“ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น หันไม่มี หินไม่พัน”** แล้ววกมาจบลงตรงกงล้อธรรมจักร ยุคทวารวดี ในวิหารวัดมหาธาตุ เสมือนกงล้อของความจริงอันหมุนวนของสภาวะการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป และสมบัติพลัดกันชม ให้นานวันเข้าตำนานบางเรื่องเหมือนจะสาปสูญ หากถึงบางจังหวะ เรื่องเล่าที่ซุกหยาบอยู่ในม่านมืดของเวลา ก็เผยโฉมตั้งประกายแสงเจิดจ้าฉายวาวสว่างออกจากเงามืด ให้สืบอายุไปด้วยคำบอกเล่าสู่อนุชนรุ่นหลัง ให้ภาคภูมิใจในความเป็นมาอันระหกระเหิน เหลือเชื่อเกินคาด และซาบซึ้งนากับปฏิภาณไหวพริบของบรรพชน

ดิฉันจึงตั้งใจบันทึกเรื่องราวเหล่านี้ไว้ ด้วยประจักษ์และตระหนักชัดว่า เรื่องเก่าต้องรีบเล่า ไม่เล่ามันจะลืม

เนื่องด้วยสมองเสื่อม อัลไซเมอร์ ไม่เคยปรานีใคร หากไม่จดไม่จำไว้ อาจมาเสียดายภายหลังเอาง่าย ๆ เพราะความจริงอันเป็นสัจธรรมยิ่งก็คือ

พ่อ-ลูก ไม่รู้ใครจะไปก่อนกัน!

III

■ ศพพ่อเผือกไม้ไฟ ในโลกโบราณของชาวบ้านเมืองเพชร จิตรกรรมจากสมุดไทยชาว วัดลาด จ.เพชรบุรี

■ แร้งทะเสศ มีหลวงพ่อดิตปลงอสุภกรรมฐานอยู่ข้าง ๆ ความจริงของชีวิตมนุษย์ที่ไม่มีวันหนีพ้น เห็นชัดในป่าช้า จิตรกรรมจากวิหารวัดบวรนิเวศ กรุงเทพมหานคร

■ ศพกำลังเน่าขึ้นอืด ลูกตาปลิ้น ฟันระเบิด จะขอทาน กษัตริย์ นางงามจักรวาล ก็ไม่มีวันหนีพ้นความจริงนี้ จิตรกรรมจากวัดโบสถ์ จ.อุทัยธานี (ดูภาพศพบ่อย ๆ ไร้อะไรจะไม่ได้ไม่ลืมว่า ยังไง ๆ ก็ต้องเดินไปลงหลุมทุกราย)